

Mittenwald, a hegedűparadicsom

I. A város, ahol otthonra lelt a hegedűkészítés

Mittenwaldnak, ennek a hegedűkészítéséről ismert kisvárosnak több, mint 910 évre visszatekintő története van, amely fényes gazdagságról, keserű szegénységről, a világra való nyitottságról és bezártságról egyaránt informál. Legszebb virágzását a 16. és 17. században élte a városka, egészen pontosan 1487 és 1679 között, amikor itt rendezték az úgynevezett „bolhapiacot”. Minden árut, amit az Augsburg és Velence közötti útvonalon szállítottak, ki kellett itt rakni. A kor legnagyobb kereskedőinek itt voltak az irodái és ügynökségei. Ezért találta a fiatalemberként fuvarosokkal Itáliát megjárt, és ott hegedűkészítést tanult Mathias Klotz ideálisnak ezt a helyet saját műhelye és üzlete megnyitására.

1983. június 10. és 19. között kettős jubileumot ünnepeltek Mittenwaldban: a 300 esztendő múltára visszatekintő hegedűkészítés és a 125 éve működő hegedűépítő iskola évfordulóját. A mittenwaldi hegedűkészítés alapítójaként Mathias Klotz mestert (1653 – 1743) tartja számon az irodalom.

Ő, egy mittenwaldi szabómester fia, idegenben tanulta a hegedűkészítés művészetét. Hogy hol és kinél, nem ismeretes. Csak arról maradtak dokumentumok, hogy Padovában, a Bottega di Lautaro al Santo műhelyben, 1672 és 1678 között Johann Railich hegedűkészítőnél hűségesen szolgált. (Szolgálólevele ma megtekinthető a hegedűkészítő múzeumban.) Ennek ellenére nem a klasszikus olasz hegedűépítés felé fordult Klotz, hanem a korabeli sváb mestereket követte. Hangszereinek markáns jegyei a híres tiroli hegedűkészítőre, Jakob Stainerre utalnak. Bizton állítható, hogy a magát „ügyes lant- és hegedűkészítőnek” tartó (az akkori értelmezés szerint jelentős húroshangszer-készítő) Klotz nagy valószínűséggel 1683-ban tért vissza Mittenwaldba, hogy saját üzletet nyisson.

A döntésben, amely szülőhelyére való visszatérését motiválta, az alábbi tényezők játszhattak szerepet:

1. problémamentes letelepedés ottani polgár fiaként
2. konkurencia nélkülség
3. a hangszerek alkalmas juharfa és lucfenyő közelsége
4. kedvező földrajzi helyzet a Dél-Németországot Itáliával összekötő kereskedőútvonal mentén
5. az úgynevezett bolhapiac visszahúzó-

dása ellenére virágzó kereskedelem; Mittenwald továbbra is fontos átmenő állomása a Dél és Észak közötti áruforgalomnak (összekötő a szárazföldi és vízi forgalomban végig az Isar mentén), amelynek következtében a helyi kereskedők üzleti kapcsolatai nemhogy elsorvadtak volna, de tovább virágoztak.

Mathias Klotz hangszerei jó eladási lehetőségével számolhatott. Képességei révén Klotz figyelemre és jóindulatra számíthatott. Öt év elteltével, miután fiai és polgártársainak fiai is szívesen tanulták nála a mesterséget, létrehozta hegedűkészítő iskoláját. Röviddel halála után, 1750 körül mintegy 15 hegedűkészítő működött már a helységben; néhányan a környező településeken dolgoztak, úgyhogy ekkoriban már érdemben szólhatunk Mittenwaldi hegedűkészítő Iskoláról.

A hegedűket eleinte lényegében házálól kereskedés révén értékesítették. A mester elkészített néhány hangszert, tarka csomagba helyezte őket (olyan kosarakba, amelyekbe kb. 10 hegedű fért) és a környező kolostorokba, városokba ment velük „vásárolni”. Idővel ez a piac szűkössé vált, már messzebb – Kölnbe, Würzburgba, Frankfurt városába és Lipcsébe – kellett utazni, de jól jött a Passau, Bécs és Budapest felé vezető víziút is. Végül az utazásra fordított idő és pénz már ráfizetést eredményezett. Emiatt a hegedűkészítők az árusítás egyre nagyobb és nagyobb részét bízták olyan rokonokra és szomszédokra, akik kereskedelemmel, üzleteléssel foglalkoztak. Az ilyen együttműködés széle vásárlókört hozott létre, amely gazdaságossá tette, hogy egész éven át értékesítsék a hangszereket. Ennek eredményeképpen egész Európában emelkedett a Mittenwaldból piacra került hegedűk száma, a legfontosabb „felvívóhelyek” azonban Portugáliában, Oroszországban és Angliában voltak.

A hegedűépítés iránti egyre élénkülő érdeklődés az 1807-es mérlegből is kiderül: a helység teljes pénzbevételének több mint egyharmada származott a hegedűkészítésből és a felnőtt férfi lakosság közel 30 százaléka foglalkozott ezzel a mesterséggel (mintegy 80 hegedűkészítőt és 10 vonókészítőt tartottak számon).

A számok két folyamatot tükröznek:

1. a hegedűkészítés lassanként a helység legfőbb jövedelemforrásává válik
2. mesterhegedűk előállításával mellett ki-

alakul a hegedűépítés egyes munkafolyamatainak specializációja.

A hegedűkészítők között egyre többen lettek, akik csak testek, csak csigák, csak a kulcsok menetének készítésével foglalkoztak és a hegedűket nem egyedül építették meg.

Egészen a 18. század második feléig itt a mester még maga készítette hegedűjét. Ahogy azonban Európában 1800 körül elképzelhetetlen iramban élénkült a zenei élet, különösen a házimuzsika, megnőtt a kereslet a hangszerek iránt. Ez a megnövekedett kereslet sürgette 1810 körül a két hangszerkiadó cég, a J. A. Baader & Cie és a Neuner & Hornsteiner létrejöttét.

Mivel minden forgalmazó egy fűrészüzemet épített, amihez nagy raktárhelyiségeket csatlakoztatott, és a cég saját műhelyeiben gondoskodott a hegedűk összerakásáról, lakkozásáról, maga lépett fel megrendelőként és határozta meg a formát, mennyiséget, valamint a munkadíjat is.

A 19. század közepéig mindkét mittenwaldi cég kizárólag Európában adta el hangszereit. 1850 után sikerült betörni az amerikai piacra és hamarosan eluralni azt.

A tömegesen előállított termékek még sokáig megőrizték formájukat, és egészen az I. világháborúig mint az Egyesült Államokkal való legfőbb üzletként tartották számon. Végül 1933. november 23-án közölte a garmischi területi hivatal: „A korábban Mittenwaldban virágzó honi hegedűipar tökéletesen a parlagon hever. Semmilyen háziiparról nem beszélhetünk már.”

Háziipari tevékenység nélkül azonban nem létezhet tömegtermelés a hegedűépítésben. A mittenwaldi kézműves a hegedűkészítés munkálatait mindig csak mint mellékfoglalkozást üzte. A forgalmazók számára csak késő ősszel és télen dolgozott Abszolút elsőséget élvezett szemében a mezőkön és földeken végzett munka, mivel saját kis háza, kis gazdasága és tűzfája volt. Csak az alacsony darabért „mértányolta” ezen a módon, amelynek révén a forgalmazók megpróbálták tevékenységüket gazdaságossá tenni az egyre erősebb cseh és szász konkurencia mellett. Az első jobban fizető mellékes munkalehetőséget azonnal megragadta: ez pedig a vasút volt. Addig izolált helyzetéből Mittenwaldot a vasúthálózatra való 1912-es csatlakoztatással sikerült kimozdítani. A feljövőben lévő turizmus elhitette, hogy érdemes ezzel a jól jövedelmező munkával

foglalkozni. A mittenwaldi hegedűkészítés azonban még a két cég feloszlásával sem érte el története végét.

II. A város, amely iskolát alapított a hegedűkészítőknek

Még a tömegtermelés idején is voltak egyéni dolgozó hegedűépítők és még az 1930 előtti években voltak néhányan, akit az itteni szakiskolában képeztek és kézműves tevékenységükkel képesek voltak eltartani magukat. Ezt a szakiskolát hivatalosan 1858-ban II. Miksa bajor király javaslatára, öt éves képzési tervvel nyitották meg hivatalosan. A királyi állami minisztérium felkérésére a mittenwaldi Johann Kirner hegedűkészítő, Engleder müncheni udvari hangszerkészítő tanítványának kellett „húros hangszerek készítéséhez tanítási és mintaműhelyeket létesítenie Mittenwaldban”. A kormányzás elismerte: Mittenwaldban segíteni kell az egyes embereknek, hogy ismét képesek legyenek teljesen önállóan hegedűt készíteni. 1875-ben a minisztérium vándortanárként szerződtette Johann B. Reitert, hogy a meglévő műhelyekben figyelje a rész munkafolyamatokat, tanácsolja a legújabb olasz modelleket és ha kell, korrigáljon. Sajnos ennek a vállalkozásnak nem volt túl nagy sikere és hamar vége is szakadt.

Az 1891/92-es tanév dokumentumai szerint a fejlődés önálló iskolaépület létesítését sürgette, amit ekkor már meg is nyitottak, a Partenkirchner utcában.

Eleinte ez a hegedűépítő iskola a helyi lakosság számára jelentett képzési lehetőséget. Az idők során aztán az egész világról érkeztek ide tanulók, hogy elsajátítsák a hegedűkészítés művészetét. ez a folyamat mind a mai napig tart.

Közben az iskola több részre tagolódott, és más nevet kapott: „Állami Hegedű- és Húroshangszer-készítő Szakiskola”.

Ma már több részből áll az iskola. Központi része a hegedűépítők szakiskolája, amely hét szemeszteren át, kézműves képzés révén, régi német és olasz hagyományok alapján ismerteti meg a növendékeket a vonós hangszerek építésének minden területével; a szemeszterek végén a növendékek iparos vizsgát tesznek. A gyakorlati képzés felöleli az összes történeti és új vonós hangszer felújításának, javításának folyamatait; az elméleti képzés a legfontosabb iskolai tárgyak mellett kitér a szakelmélet, szakrajz, zene- és művészettörténet, fizika/akusztika kérdéseire ugyanúgy, mint a hangszeres és zenekari játékok problémáira.

Tekintettel a folyamatosan emelkedő létszámra és az egyre nagyobb számban érdeklődőkre, a felvételt bizonyos iskolai eredményekhez kötötték. Minimum két évet kell már valamilyen vonós hangszeren játszania a jelöltnek, legalább „jó” osztályzattal kell rendelkeznie a művészeti nevelés és zene tantárgyakból. Emellett kézműves ügyesség és bizonyos fokú rajzoló készség is szükséges.

1973/74-től külön kis szakiskolát rendeztek be azoknak a tanoncoknak, akik a közös hegedű-, vonó-, pengetős, fa- és rézfűvós hangszerépítési rendszerben tanultak.

1982-ben három éves képzés keretében különválasztották a pengetős hangszerkészítés oktatását, amit ugyancsak iparos vizsgával zártak.

További két szemeszteres képzés és több éves szakmai tapasztalat után ugyanitt lehet előkészülni a mestervizsgára is.

Az iskola nagyon jó nemzetközi kapcsolatokkal rendelkezik, ami lehetővé teszi növendékeinek, hogy külföldi műhelyekben dolgozzanak, képezzék tovább magukat.

III. A város, amely múzeumot létesített a hegedűknek

1930. március 7-én Johann Baptist Karl tanácsos, Leo Aschauer, a hegedűkészítő iskola igazgatója, Gustav Graseck müncheni hegedűkészítő, Dr. Fritz Ferchli gyógyszerész és Hans Ebenhöch szállodás múzeumi egyesületet alapított. Az egyesület feladatait és célját szigorúan lefektették:

1. Múzeumot létesíteni és kiépíteni a történelmi és művészettörténeti emlékek, közöttük a hangszerek gyűjteménye révén;

2. Megőrizni a táj szépségeit és Mittenwald sajátosságait, ez utóbbi történelmileg és művészetiileg kiemelkedő épületeit;

3. Ápolni és kiállításokon megismertetni a honi hegedűkészítés és a hazai művészet emlékeit, túl a város határain is.

Ma világszerte mindenütt megtalálni az egyesület tagjait. Első elnöke Leo Aschauer volt, aki haláláig (1969-ig) töltötte be ezt a tiszteletet. Akkor vette át feladatait a második

elnök, Josef Kantuscher, aki mind a mai napig hivatalában van.

A múzeum 1933-tól a felsőpiaci Neuner-házban működött, 1960-ban költözött a Ballenhausgassen lévő épületbe, amit sok átépítés és fejlesztés, valamint a Josef Kantuscher és a mittenwaldi önkormányzat között 1982-ben kötött szerződés után alakították át ténylegesen múzeummá. Itt most minden megtalálható, ami akkoriban (a bolhapiacok idején) az életvitelhez, lakáskultúrához és a hegedűépítéshez tartozott. A súlypont természetesen a hegedűépítésen van. Szinte minden mittenwaldi hegedűépítőnek kiállították legalább egy hangszerét. Legtöbbjük a múzeum tulajdona, néhány alapítványoké, csak kevés a kölcsönzött. Sok információ van természetesen a mesterségalapító Mathis Klotzról, de végig lehet kísérni egy hegedű és egy vonó keletkezésének folyamatait is.

Nem szabad elfelejtenünk a pengetős hangszerekről – lantokról, gitárokról, citerákról sem. Minden kiállított tárgy eredeti és arra szolgál, hogy a korabeli lakó- és kézműves szokásokról tájékoztassa a látogatókat.

Egyedülálló gyűjteményével évente több, mint 40.000 érdeklődőt vonz a mittenwaldi hegedűmúzeum. Többségük zenebarát, akik tudni szeretnék, hogy készül a hegedű. ezért egy műhely is berendeztek, ahol munka közben látható egy hegedűépítő mester, akitől akár kérdezni is lehet.

Összeállította: Tóth Anna

HELYREIGAZÍTÁS

Előző számunkban a „Hej, az a nád...” című cikk alábbi pontjaihoz rossz ábra került. Elnézést kérve a szerzőtől az alábbiakban helyesbítünk:

